

Digitalt særtryk af
FUND OG FORSKNING
I DET KONGELIGE BIBLIOTEKS
SAMLINGER

Bind 52
2013

With summaries

KØBENHAVN 2013
UDGIVET AF DET KONGELIGE BIBLIOTEK

Om billedet på smudsomslaget se s. 255.

Det kronede monogram på kartonomslaget er tegnet af
Erik Ellegaard Frederiksen efter et bind fra Frederik 3.s bibliotek

Om titelvignetten se s. 201.

© Forfatterne og Det Kongelige Bibliotek

Redaktion: John T. Lauridsen

Redaktionsråd:

Ivan Boserup, Else Marie Kofod,
Erland Kolding Nielsen, Anne Ørbæk Jensen,
Stig T. Rasmussen, Marie Vest

Fund og Forskning er et peer-reviewed tidsskrift.

Papir: Munken Premium Cream 13, 115 gr.
Dette papir overholder de i ISO 9706:1994
fastsatte krav til langtidsholdbart papir.

Nodesats: Jakob K. Meile
Grafisk tilrettelæggelse: Lene Eklund-Jürgensen & Jakob K. Meile

Tryk og indbinding: SpecialTrykkeriet, Viborg

ISSN 0069-9896
ISBN 978-87-7023-126-8

DE DANSKA BÖCKERNAS LÅNGA VÄG TILL HELSINGFORS

AV

ESKO HÄKLI

Tidiga bokhistoriska kontakter mellan Danmark och Finland har studerats endast sporadiskt. Delvis återspeglar detta det faktum att det knappast fanns några kulturkontakter mellan dessa länder. Ända till 1809 var ju Finland en integrerad del av Sverige och relationerna mellan Sverige och Danmark var inte alltid precis vänskapliga. Sett mot denna bakgrund är det alltså ingen överraskning att de första bokliga kontakterna var förknippade med krig och krigsbyten.

I det följande skall jag, med ett undantag, behandla existensen av äldre danska böcker i det finska nationalbibliotekets samlingar.¹ Naturligtvis vore det intressant att även titta på de danska samlingarna för att se vad som eventuellt ingår i dem från Finland, eftersom en sådan inventering ännu inte lär ha gjorts. Resultatet kunde emellertid bli tämligen magert; det kan man åtminstone förmoda efter en test i Det Kongelige Biblioteks katalog REX som med sökordet 'Aboae' gav 18 poster och med ordet 'Åbo' 1747 av vilka endast mindre än 40 är tryckta före år 1800.

Ett specialfall är i alla fall välbekant, åtminstone i Finland. Man vet nämligen att Det Kongelige Bibliotek äger det enda ursprungliga exemplaret av *Missale Aboense* på pergament, även om exemplaret är defekt.² Alla andra pergamentexemplar av denna mässbok, tryckt

¹ Det gamla traditionella namnet Helsingfors universitetsbibliotek ändrades fr.o.m. den 1 augusti 2006 till Finlands nationalbibliotek. När det gamla namnet s.a.s. blev ledigt tog universitetet det i ny användning. Efter att universitetets decentraliserade bibliotekssystem samlades inom en och samma organisation beslöt universitetet att fr.o.m. början av 2010 döpa den nya organisationen till Helsingfors universitetsbibliotek T.ex. i historiska framställningar som i denna artikel förorsakar detta beslut en viss förvirring eftersom det vore felaktigt ur historiskt synpunkt att kalla biblioteket Nationalbibliotek då det är fråga om händelserna på 1800- och 1900-talen.

² Palle Birkelund: Et eksemplar af *Missale Aboense* i tre danske biblioteker – *Från vän till vän. Festskrift till Olof Mustelin – historiker och bibliotekarie – på hans 60-årsdag*, Åbo 1984, s. 18.

1488 av Bartholomæus Ghotan i Lübeck, är sammansatta av fragment som bevarats som fyllnad inom pärmarna på de kungliga fogdarnas räkenskapsböcker. Till Det Kongelige Bibliotek kom boken från Otto Thotts stora bibliotek som efter dennes död såldes på auktion i slutet av 1780-talet. Före Thott hade boken ägts av Jacob Langebek, och när denne dog 1775 köpte Thott den på auktionen efter honom år 1777. Enligt den omfattande auktionskatalogen efter Thott ingick i hans bibliotek även ett antal andra böcker från Finland, visserligen oftast klassificerade som svenska.

Langebek i sin tur hade ropat in missalet så sent som 1772 i Stockholm på en auktion efter friherre Daniel Tilas.³ Så här långt är proveniensen alltså klar, men hur Tilas (1712-72), riksheraldiker, landshövding, bergsråd och exlibriskonstnär, hade kommit över boken, som härstammar från kyrkan i Halikko i sydvästra Finland, är en öppen fråga. Langebek var en betydande boksamlare och enligt Birkelund hade han i sitt bibliotek också litteratur om Finland.⁴ Under åren 1753-54 hade han dessutom gjort en resa till Sverige, Finland, Ryssland och Östersjöprovinserna samt skapat kontakter även i Åbo. En av dem var medicinprofessorn Johan Leche, till börden skåning med omfattande familjeband i Danmark.

Dansk litteratur i Åbo universitetsbiblioteks samlingar före 1827

Sitt första universitet, i ordningsföljden det tredje i det svenska riket, fick Finland år 1640 i Åbo. Det nya universitetet saknade emellertid ett bibliotek eftersom de 21 band och två glober som universitetet hade ärvt från sin företrädare, gymnasiet, inte räckte långt. Grunden till ett egentligt bibliotek lades genom en donation av drottning Christina. Gåvan bestod av ca 400 band krigsbyteslitteratur från Böhmen och Mähren, valda ur Kungliga bibliotekets dubblettsamlingar i Stockholm. Följande betydande tillskott kom år 1646, denna gång på bekostnad av danskarna. Århusbiskopen Morten Madsen (Martinus Matthiæ), som tydligen var en verklig bibliofil, hade samlat åt sig ett välförsett bibliotek, vilket den svenske generalen Torsten Ståhlhandske sedan konfiskerade. Ur denna samling donerade Ståhlhandskes änka Christina Horn 898 band till universitetet i Åbo. Nu skapades relativt goda förutsättningar för forskning och undervisning inom det unga

³ Birkelund 1984, s. 35.

⁴ Birkelund 1984, s. 33.

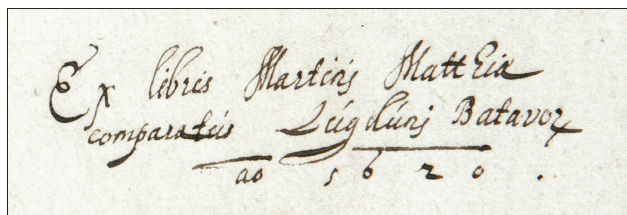

Fig. 1: En egenhändig exlibrisanteckning av Århusbiskopen Martinus Matthiae (Morten Madsen). Finlands nationalbibliotek, Helsingfors. Bild: Kari Timonen.

universitetet vars huvudsakliga ämnen utgjordes av teologi och humaniora. Men i Åbo hade man så att säga fått blodad tand och när Karl X Gustaf 1658 belägrade Köpenhamn överlämnade den nyss utnämnde biskopen och prokanslern Johannes Terserus (1605-1678) till kungen en underdånig anhållan om att denne skulle förse universitetet i Åbo med ett tryckeri och ett bibliotek, ifall Gud välsignade de svenska vapnen och lät honom erövra Köpenhamn. Denna fromma önskan gick emellertid inte i uppfyllelse och Åbo blev utan de ytterligare resurser man hade drömt om.

Efter dessa krigiska förvecklingar sinade den danska litteraturens inflöde i Åbo och någon större välsignelse tycks de storartade gåvorna inte heller ha bringat. Hösten 1827 förstördes bibliotekets samlingar nästan i sin helhet i Åbo brand och när universitetet strax därefter, i början av 1828, flyttades till Helsingfors hade det med sig endast drygt 800 band av de 40.000 som universitetet hade ägt före branden. Ur Morten Madsens bibliotek räddades endast elva band som trots sin ålder fortfarande tycks ha varit i användning eftersom de råkade vara utlånade och därför befann sig utanför stadens centrum vilket ju helt förstördes av branden.⁵

Trots denna ödesdigra brand gick kontinuiteten i de vetenskapliga boksamlingarna i Finland emellertid inte helt förlorad. I Helsingfors, som redan 1812 hade valts till det nya storfurstendömet huvudstad, hade man grundat ett s.k. allmänt bibliotek för att tillfredsställa den lokala regeringens, d.v.s. senatens och dess tjänstemäns, behov. En viktig del av detta bibliotek bestod av den kände juristen och bibliofilen Matthias Calonius' privatbibliotek som några år före branden hade flyttats till Helsingfors. Calonius hade länge varit verksam bl.a. vid högsta

⁵ Holger Nohrström: Några krigsbytesböcker från Åbo akademibiblioteks grundläggningstid i Helsingfors universitetsbibliotek. – *Miscellanea bibliographica* I, Helsingfors 1925, s. 69-81.

domstolen i Stockholm. Sett ur den finsk-danska synvinkeln är detta bibliotek dock utan betydelse.⁶ Viktigare är däremot Gymnasiebiblioteket i Borgå som härleder sina anor från början av 1720-talet och som i sina samlingar även har titlar med en direkt anknytning till den tidiga danska bokhistorien.

Mot bakgrunden av det skedda kunde man förmoda att det knappast finns äldre dansk litteratur i det finska nationalbibliotekets samlingar eftersom biblioteket i Helsingfors måste återuppbyggas från intet. Pengar för anskaffning av utländsk litteratur fanns praktiskt taget inte och inte heller var det enkelt att hitta böcker som kunde köpas. Närmast var det bokauktioner man följde med och i stället för enstaka böcker föredrog man att köpa lärda bibliotek eller åtminstone delar av dem. I verkligheten var man emellertid anvisad till donationer som nästan i sin helhet erhöles från andra länder, först och främst från Ryssland.⁷

Genast efter flyttningen till Helsingfors fick universitetet ta emot flera betydande bokdonationer från S:t Petersburg vilket säkert också hade en klart politisk bakgrund.⁸ Vid sidan om kyrkan var ju universitetet den viktigaste opinionsbildaren och redan under universitetets tid i Åbo efter 1809 hade de nya ryska makthavarna på allt sätt gynnat det. Man ville pacificera landet och lindra de gamla fördomarna mot allt ryskt, fördomar som var en naturlig följd av de många krigen. Universitetets budget t.ex. fördubblades och en ny byggnad uppfördes. År 1820 beviljade kejsaren universitetet dessutom en pliktexemplarsrätt till allt som trycktes i det ryska riket. Detta höga ynnestbevis hade till en början visserligen endast en symbolisk betydelse. Antalet erhållna pliktexemplar var litet och även dessa få blev 1827 lågornas rov.

Den första vetenskapligt viktiga donationen kom redan 1829 från den kejsarliga vetenskapsakademien. Vetenskapsakademiens donation bestod av teologisk och juridisk litteratur som inte hörde till akademiens egentliga verksamhetsområde och som akademien därför hade

⁶ Esko Häkli: Om kontinuitet och diskontinuitet i Finlands bibliotekshistoria. Fallet Matthias Calonius. – *Biblis*, 46, Stockholm 2009, s. 43-48.

⁷ Bibliotekets återuppbyggnad och de erhållna donationerna har beskrivits utförligt av Arne Jörgensen. Se: Arne Jörgensen: *Universitetsbiblioteket i Helsingfors 1827-1848*, Helsingfors 1930. Av boken har 1980 utgivits ett faksimiltryck som nr 44 i serien Helsingfors universitetsbiblioteks skrifter.

⁸ Rainer Knapas: *Kunskapens rike. Helsingfors universitetsbibliotek – Nationalbiblioteket 1640-2010*, Helsingfors 2012, s. 120-138.

beslutat att avstå från. Donationen har fortfarande ett stort historiskt värde eftersom den innehåller böcker som har tillhört ett antal betydande personligheter och familjer, såsom hertigarna av Kurland och den berömda Radziwill-familjen. Donationen innehåller endast två böcker som tryckts i Altona och ingen som tryckts i Köpenhamn.⁹ En annan stor donation, gjord av Hans Majestät Kejsaren själv, bestod av greve Peter van Suchtelens samling av europeiska dissertationer där det även ingick dissertationer från Köpenhamn och Kiel. Antalet dissertationer från Köpenhamn är 41 och från Kiel 33. Bäst representerade är de nordtyska universiteten med flera hundra dissertationer per universitet. Dissertationerna i den Suchtelenska samlingen är okatalogiserade. Greve Jan Peter van Suchtelen (1751-1836), av nederländsk börd, var general i rysk tjänst och bl.a. fick han 'Nordens Gibraltar' Sveaborg utanför Helsingfors att kapitulera 1808. Från 1810 var han rysk minister i Stockholm och samlade bl.a. ett stort bibliotek. Där ingick en ansevärd mängd svenska historiska handskrifter som idag förvaras på det ryska nationalbiblioteket i S:t Petersburg. Där bevaras också hans övriga bibliotek.¹⁰ Också i en större senare donation på 1900-talet ingick ett mindre antal danska titlar.¹¹

⁹ Sirkka Havu and Irina Lebedeva: *Collections donated by the Academy of Sciences of St Petersburg to the Alexander University of Finland in 1829*, Helsingfors 1997, s. 13 s.

¹⁰ Jörgensen 1930, s. 93-98 och Knapas 2012, s. 132-133.

¹¹ Denna senare stora gåva var biblioteket på herrgården Monrepos i Viborg. Det deponerades 1916 hos universitetsbiblioteket och 1937 övergick det i bibliotekets ägo då lagen om fideikommiss hade upphävts. Biblioteket hade grundats av Ludwig Heinrich von Nicolay, som härstammade från Strassburg men som tillbringade sitt aktiva liv i S:t Petersburg på högt uppsatta poster i nära anslutning till det kejsarliga hovet, några år även som president för den Kejsarliga vetenskapsakademien. Med sina europeiska kontakter representerade han den europeiska upplysningen vilket även återspeglas i hans bibliotek. Herrgården Monrepos i det finska Viborg, som Nicolay hade köpt, övergick efter hans död till sonen Paul von Nicolay (efter introducering i det finska riddarhuset år 1828 som friherre Nicolaj). Denne Paul (1777-1866) hade gått i skola i Eutin och tjänstgjorde 1816-1847 som Rysslands ambassadör i Köpenhamn. Detta syns i någon mån även i Monrepos bibliotek. Tyvärr verkar emellertid biblioteket, som han hade byggt upp i Köpenhamn, ha gått förlorat när båten med hans flyttlass förliste. Ombord fanns också en utsökt samling skulpturer. Den danska litteraturens andel i Monrepos bibliotek i Helsingfors är därför tämligen osammanhängande. Se: Rainer Knapas: *Monrepos: Ludwig Heinrich Nicolay och hans värld i 1700-talets ryska Finland*. Helsingfors 2003. Se även: Esko Häkli: *Monrepos. Württembergische Hintergründe in der Bibliotheksgeschichte Finnlands – Birgit Schneider, Felix Heinzer u. Vera Trost (hrsg.): Bücher, Menschen und Kulturen. Festschrift für Hans-Peter Geh zum 65 Geburtstag*, München 1999, s. 177-187.

Fig. 2: Baron Johann Albrecht von Korff (1697-1766). Ett kopparstick av F.L. Bradt som baserar sig på ett porträtt målat av C.G. Pilo. Originalporträttet har förkommit. Finlands nationalbibliotek, Helsingfors. Bild: Kari Timonen.

Alexandroffs donation och baron J.A. von Korff

Med sikte på förvärvet av danska böcker var den s.k. Aleksandroffska donationen från år 1833 emellertid den viktigaste. Som storfursten Konstantins oäkta son hörde ryttmästaren och flygeladjutanten Paul Alexandroff *de facto* till den kejsrerliga familjen och avancerade senare i sitt liv till general. Efter sin far ärvde han bl.a. Marmorpalatset i S:t Petersburg samt dess stora boksamlingar. I palatset fanns två olika bibliotek. Det ursprungliga biblioteket, *Bibliothèque du palais de Marbre*, var litet och omfattade endast ca 2.600 band, men det bestod av böcker som hade hört till kända ryska högadliga personer såsom prins Orloff, furst Gregori Dolgorukoff och greve Andrei Mattvejeff. Det andra biblioteket, som var betydligt större och omfattade över 36.000 band, hade ursprungligen hört till kejsaren Paul och bevarats i hans slott i Gattjina. Efter hans död gick biblioteket i arv till sonen Konstantin och flyttades under namnet *La Grande Bibliothèque de Constantin Paulovits* till Marmorpalatset i centrum av S:t Petersburg.

Detta 'Grande' bibliotek bestod till större delen av ett enda privatbibliotek som hade samlats av baron Johann Albrecht von Korff (1697-1766). Korffs bibliotek hade ursprungligen omfattat ca 36.000 band men storfursten Konstantin hade donerat stora delar av det till olika privatpersoner. Efter att ha ärvt biblioteket hade sonen Paul samlat all

Fig. 3: Ett furstligt band som tillhört "Hedwig geborne aus königlichen Stammen zu Denemarcke, Churfürstin zu Sachsen", alltså till dottern till kung Fredrik II av Danmark. Det utsökt vackra bandet är: Christophus Fischer, *Christliche / einfeltige Auslegung des güldenen kleinods / des Psalter Davids / was man daraus in diesem letzten elenden betrübten leufften für Lehr / Trost und ermahnung nehmen solle. Der erste Theil / vom ersten Psalm biss auff den 26.* Dressden: [Durch A. Morgenrodt], 1585. 663 bl. Finlands nationalbibliotek, Helsingfors. Bild: Kari Timonen.

juridisk litteratur, tillsammans 2.938 band, och donerat dem till universitetet i Dorpat. Resten, som även decimerats på andra sätt, omfattade ca 22.000 band vilka alltså kom till Helsingfors.¹²

Baron Korff är i detta sammanhang av ett speciellt intresse. Han härstammade från Kurland och var redan tidigt känd som en inbiten bibliofil. Från 1736 var han några år den ryska vetenskapsakademiens president och såg bl.a. till att flera viktiga privatbibliotek införlivades med akademien, bland dem de kurländska hertigarnas bibliotek. I

¹² Jörgensen 1930, s. 77-78.

samband med vetenskapsakademiens donation år 1829 erhöll universitetsbiblioteket bl.a. ett enastående verk som ursprungligen hade hört till de kurländska hertigarnas bibliotek, ett furstligt kleinodium-band som ursprungligen hade ägts av "Hedwig geborne aus königlichen Stammen zu Dennemarcke, Churfürstin zu Sachsen", alltså dottern till kung Fredrik II av Danmark. Det utsökt vackra bandet är:

Christopher Fischer, Christliche, einfeltige Auslegung des güldenenen Kleinods, des Psalter Davids, ... Der erste Theil vom ersten Psalm biss auff den 26 ... Dressden: [Durch A. Morgenrodt], 1585. 663 bl.¹³

År 1740 utnämndes Korff till rysk minister, alltså Rysslands ambassadör, i Danmark där han tillbringade mer än två decennier av sitt liv, från 1740 till 1766, visserligen med en treårig, stormig vistelse 1745-1748 i Stockholm.¹⁴ Korff deltog livligt i societetslivet i Köpenhamn. Nyligen har hans liv och verksamhet uppmärksamrats även i Danmark.¹⁵ Hans aktivitet inom den danska frimurarerörelsen har varit välkänd redan tidigare.¹⁶ Dessutom är han en av de få utlänningar som i Danmark har fått en egen medalj, vilket skedde 1766.¹⁷

¹³ Havu and Lebedeva 1997, s. 65, nr 311.

¹⁴ Korff blandade sig i den svenska inrikespolitiken, kampen mellan de s.k. hattarna och mössorna, till den grad att han måste kallas hem från Stockholm för att sändas tillbaka till Köpenhamn. *Nordisk familjebok* (bd. 14, 1911) beskriver Korffs uppträdande tämligen färggrant: "Ledd af personligt hat till rådets främste man, K.G. Tessin, och okritiskt litande på sina rådgifvare bland mössorna, strödde K. omkring sig ryskt guld för att befördra mössornas seger, gick deras ärenden inför sin egen regering, rekommenderade deras förslag och råd och öfverdref deras framgångar och utsikter. Sällsynt taktlös och smidig, öfverhopade han svenska regeringen med memorial, fulla af opasande klagomål, närgångna råd och öfvermodiga hotelser. I nov. 1746 gick han därhän i oförsynthet, att han tilldelade arffursten Adolf Fredrik en skrapa för hans förbindelser med hattpartiet."

¹⁵ Jesper Overgaard Nielsen: Johann Albrecht von Korff – russisk gesandt i Danmark – *Personalhistorisk tidsskrift* 2009 nr 1, s. 35-51.

¹⁶ K.L. Bugge: *Det danske frimureriers historie*, bd. 1-2, 1910. Se t.ex. bd. 1, s. 78-80 och bd 2, s. 90-91.

¹⁷ Medaljen präglades i silver i 100 exemplar och bekostades av von Korffs systerson överste von Fircks. Se: Georg Galster: *Danske og norske medailler og jetons ca. 1533 – ca. 1788*. 1936, s. 351. Galster skriver: "Forsiden giver vistnok et troværdigt Billede af denne i flere Henseender lidet tiltalende Mand. Paa Bagsiden skal den skrivende Kvindeskikkelse ifølge Beskrivelsen af 1791 symbolisere Sandheden, der iøvrigt ikke vilde kunne kendes paa Attributerne Sol, Palmegren og Globus."

Fig. 4: Medalj till minnet av baron J.A. von Korff, utförd av Johan Ephraim Bauert 1766. Foto: Nationalmuseet, København.

Korff var en grand seigneur som förde ett storstilat liv men fortsatte också att samla böcker. Förutom på böcker offrade han som ungarl även sina tillgångar på 'galanteriets altare' och samlade stora skulder på sig. För att förbättra sin ekonomiska situation lyckades han sälja sitt bibliotek till kejsarinnan Katarina den Stora som köpte det åt sin son Paul. Såsom Denis Diderot vars bibliotek Katarina också hade köpt erhöll även Korff rätten att disponera över biblioteket så länge han levde. I Petersburg fruktade man att storfursten Paul skulle hinna fylla 50 år innan han fick se sitt bibliotek. Korff dog emellertid tidigare än väntat och biblioteket fraktades över till Petersburg för att så småningom placeras i det kejsarliga palatset i Gattjina.

De Korffska böckerna

Den ursprungliga tanken med denna uppsats var att försöka beskriva vad Korff hade köpt under sina år i Köpenhamn. Det visade sig emellertid snart att det inte finns material för en sådan studie. Korffs privata papper har nämligen inte bevarats. För att täcka hans skulder såldes efter hans död allt, förutom biblioteket, på tre auktioner. Han hade ju inga direkta arvingar. Därför överfördes ingenting till S:t Petersburg.¹⁸

¹⁸ De mest intressanta källor som belyser Korffs verksamhet finns av allt att döma i Danmark eftersom de danska myndigheterna hade lyckats placera en spion i det ryska gesantskapet. Se Overgaard Nielsen 2009, s. 39.

Katalogerna som följde med biblioteket till Helsingfors saknar alla uppgifter om inköpskällorna och böckerna innehåller inte heller hänvisningar till deras proveniens.¹⁹

Eftersom Korff inte hade försett sina böcker med ägarmärken finns det endast två mindre samlingar som helt entydigt kan verifieras som tillhörande Korff och som med säkerhet också byggts upp av honom. Den ena är samlingen *Miscellanea* som består av enhetligt inbundna, numrerade samlingsband, till antalet närmare 400. Enligt nationalbibliotekets katalog innehåller dessa band 2.266 självständiga skrifter. Den andra samlingen innehåller äldre dissertationer, uppskattningsvis 2.000-3.000 till antalet.²⁰

Alla andra böcker ur den Alexandroffska donationen som införlivats med bibliotekets katalogiserade samlingar ingår i nationalbibliotekets allmänna samling av utländsk litteratur utan att bilda en egen helhet. Det finns emellertid fortfarande också en stor okatalogiserad boksamling som består av de delar av de gamla donationerna som inte intogs i den katalogiserade brukssamlingen. Bibliotekets fåtaliga personal på 1830-talet var tvungen att välja och vraka bland den överväldigande mängden av bokdonationer. Dessutom var man mycket noga med att

¹⁹ Böckerna åtföljdes av tre kataloger. En stor katalog i fem band, *Catalogue alphabetique de la Grande et Petite Bibliothèque de Son Alt. Imp. Monseigneur le Grand Duc* förtecknar böckerna i alfabetisk ordning. Eftersom kataloguppgifterna har skrivits med olika handstilar kan katalogen ha uppstått under en längre tidsperiod. Vid sidan av denna katalog finns en annan: *Catalogue des livres de Grande Bibliothèque de son Altesse Imperiale Monseigneur le Césarewitch Grand Duc Constantin Pawlowitch*. Den har ursprungligen bestått av fem systematiskt ordnade band. När den juridiska litteraturen donerades till Dorpat följde den delen av katalogen med, så i Helsingfors finns av de ursprungligen fem banden endast fyra. I synnerhet de ryska bokhistorikerna har betraktat den systematiska katalogen som mera pålitlig och dessutom har de ansett den vara den katalog som förtecknar de böcker som donerades till Helsingfors. Jag har emellertid använt praktiskt taget enbart den alfabetiska katalogen och betraktar den som den ursprungliga som bör återspegla Korffs tid mera troget än den systematiska katalogen. Denna senare är en enhetlig renskriven förteckning som blivit färdig endast några få år innan böckerna donerades till Helsingfors. Den tredje katalogen har ansetts vara en ursprunglig katalog över det Korffska biblioteket. Men den är endast ett tämligen tunt band och kan omöjligt omfatta Korffs hela bibliotek. Redan en hastig genomgång av katalogens systematiska del visar att den innehåller endast en bråkdel av böckerna. Katalogen, som är skriven med en otydlig 1700-tals handstil, har uppdelats i två sektioner. Den första bär rubriken "Abriss der enthaltenen generellen Aufschriften". Den senare heter "Repositorium" och är en systematisk katalog..

²⁰ Se t.ex. Cornelius Hasselblatt: Helsinki – Bernhard Fabian (hrsg.): *Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa*, 7.2., Hildesheim 1998, s. 43-44, 47.

Barth.	Barth.
217	Bartholinus /Thom/ de Uter hystien-
p	si. ffr. 1679. 8°. 34. 2°. 20. 8
+	antiquitates veteris puerperii
d	Amst. 1676. 12°. ou l'écem de
d	arnuillis. LXXII. 8.
d	de Sibus veterum. Amst. 1679.
M	12°. LXXII. 7. 47. 3
De quibus, usu d	de Arnillis veterum. Amst.
medico. Hag. 1661.	1676. 12°. LXXII. 8. 47. 8.
90. 20. 7.	LXXII. 6. 47. 8. Dupl
he	De Bibliotheca inuendio. Hag.
p	1670. 8°. LXV. 8.
p	De luce hominum et brutorum
+	Hag. 1669. 8°. LXVII. 7.
M	Dupl. ibidem.
+	de latere Christi aperto Lugd. Bat.
M	1646. 8°. an Heideggeri liber-
+	tas Christianorum. LXXIX. 8.
M	Epistola Medicinales. Hag.
+	1663. 8°. 2. vol. cum variis
he	eiusdem opusculis, de Hepate, de
M	Pulmonibus, et Experimentis unato-
+	micis Prilsianis Tomo 1.
M	annexis. 180. 7.
+	de Unicornio Amst. 1678. 12°.
M	LXXVII. 8°.
+	de Sanguiue oxeto, disquisitio
he	medica. ffr. 1673. 8°. LXXX. 3.
	De libri legendis. Hag. 1740.
	8°. VIII. 6.
	oratio in abitum Mulerii

Fig. 5: Catalogue alphabétique de la Grande et Petite Bibliothèque de Son Alt. Imp. Monseigneur le Grand Duc. Alfabetisk katalog i fem band. En del av kataloguppgifter om böcker av Bartholin. Finlands nationalbibliotek, Helsingfors. Bild: Kari Timonen.

universitetsbiblioteket var ett vetenskapligt bibliotek och träffade sitt val därefter. Bibliotekets kapacitet har inte heller senare tillåtit en systematisk behandling av den stora okatalogiserade samlingen som eventuellt också innehåller ett okänt antal danska titlar. Eftersom böckerna bevaras i bibliotekets depåbibliotek utanför Helsingfors har det inte varit möjligt att i samband med skrivandet av denna uppsatts ens göra stickprov i samlingen. Av dessa orsaker kan vi idag inte exakt veta vad allt som ingick i det Korffska biblioteket. Men eftersom donationen omfattade närmare 22.000 band måste universitetsbibliotekets utländska samling före mitten av 1800-talet till en stor del ha bestått just av Korffs böcker.

Att utreda proveniensen av den äldre litteraturen i nationalbibliotekets utländska samling och i det sammanhanget identifiera de Korffska banden skulle vara en större forskningsuppgift, dessutom utan garantier för att lyckas. Förutsättningarna för ett sådant projekt är för ögonblicket visserligen bättre än tidigare. T.ex. Korffs *Miscellanea*-samling har först nyligen katalogiserats i bibliotekets onlinekatalog. Men fortfarande finns det omfattande samlingar som väntar på att bli katalogiserade, bl.a. samlingarna av gamla europeiska dissertationer.

Fokus på Korffs danska böcker

Eftersom det visade sig omöjligt att studera proveniensen av böckerna från det Korffska biblioteket valde jag att granska de danska publikationernas andel i det stora biblioteket i Gattjina, senare i Marmorpalatset i S:t Petersburg, eftersom de med all sannolikhet måste härstamma från Korffs ursprungliga samling. Det är knappast troligt att de böcker som tryckts senast 1766 i det danska riket inklusive Schlesvig-Hollstein kunde ha förvärvats av någon annan än Korff, åtminstone inte av någon i de ryska litterära kretsarna. Man kan därför anta att Helsingfors universitetsbibliotek fick huvuddelen av sina äldre danska böcker från den Aleksandroffska donationen och att böckerna ursprungligen med all sannolikhet hade hört till Korffs bibliotek. Man får inte glömma att biblioteket även direkt fick ett mindre antal bokgåvor från Danmark. Så donerade bl.a. Hans Majestät Konungen av Danmark femton olika verk, bland dem t.ex. *Scriptores rerum Danicarum*. Bland de övriga donatorerna fanns sju lärda samfund och 23 universitetslärare, bl.a. H.C. Ørsted, Rasmus Rask och Adam Øhlenschläger.²¹ Förutom dansk litte-

²¹ Jørgensen 1930, s. 103-104.

ratur ingår i biblioteket även ett mycket mångsidigt och representativt urval svenska publikationer som av allt att döma också måste ha anskaffats av Korff, men de faller utanför temat till denna uppsats.

Men vilka danska böcker hade den gode baronen samlat i Köpenhamn? Den enda arbetsmetod jag kunde välja var att gå igenom de fem tjocka handskrivna katalogbanden, ca 5.000 sidor, och anteckna varje relevant titel. När detta väl var gjort följde arbetets besvärligaste del, att jämföra anteckningarna med bibliotekets onlinekatalog för att se om böckerna gick att hitta där. Den handskrivna katalogen följde emellertid inga konsekventa regler. För att spara tid och arbete hade man dessutom ofta förkortat titlarna nästan till oigenkännlighet. I den ursprungliga omgivningen hade man ju haft möjligheten att gå direkt till hyllan och, vid behov, med hjälp av hyllsignaturerna hitta sig fram till böckerna.

Listan över de antecknade danska titlarna blev tämligen lång och det har därför inte varit möjligt att inom den begränsade tiden göra annat än ett större antal stickprov. Med hjälp av en onlinekatalog är det dock enklare att identifiera publikationerna än genom att använda den gamla bandkatalogen. Det har överraskat mig att en så stor del av publikationerna ingår i bibliotekets nuvarande samlingar.

Ett annat parallellt sätt att närma sig problemet var att i bibliotekets onlinekatalog söka efter vissa tryckorter och tryckår. Det visade sig att det i samlingarna ingår stora mängder titlar som tryckts i det dåvarande danska riket och dess hertigdömen. Med hjälp av stickprov i bibliotekets magasin har jag kunnat konstatera att böckerna har tillhört den Aleksandroffska donationen och alltså uppenbarligen till det ursprungliga Korffska biblioteket. Det går nämligen i de flesta fall lätt att identifiera böckerna vid hyllan eftersom de oftast har ett likadant utseende och är försedda med enhetliga nummerskyltar på ryggen.

Min arbetshypotes är alltså att det stora biblioteket i Gattjina och senare i Marmorpalatset i S:t Petersburg till större delen, om inte till den största, bestod av baron von Korffs bibliotek och att alla danska böcker tryckta under Korffs livstid eller tidigare är anskaffade av honom.

Det Korffska biblioteket

Mest ingående har den Aleksandroffska donationen studerats av Arne Jörgensen. Hans allmänna karakteristik var kort och gott att donationen var av mycket stor betydelse för universitetet och höjde biblioteket "från att ha varit ett studiebibliotek till ett forskarbibliotek, som kunde

tillfredsställa även ganska långt gående anspråk”. Men desto mer har han inte att säga om bibliotekets praktiska betydelse. Däremot klagar han över att båda biblioteken som ingick i donationen “dock voro jämförelsevis fattiga på rariteter och dyrbarheter”. Ändå har han kunnat hitta några Aldiner, några Stephanus-tryck, flera Plantin-tryck och i synnerhet ett stort antal Elzevierer. För universitetet och för eftervärlden utgjorde dyrgriparna eller deras frånvaro dock knappast huvudsaken som ju måste ha varit den stora donationens praktiska vetenskapliga betydelse. Det tycks alltså finnas en viss skillnad mellan bok- och lärdomshistoria!

Under Korffs tid bevarade böckerna sitt bruksvärde flera gånger längre än i våra dagar. T.o.m. gamla böcker var länge kuranta. En inbiten bibliofil känner dessutom en synnerligen stor klockarkärlek speciellt till gamla böcker. Ju äldre desto finare! Eftersom Korff uppenbarligen flitigt bevakade bokauktioner ingick i hans bibliotek även ett stort antal äldre verk, både från Danmark och från det övriga Europa.

Genomgången av de fem tjocka katalogbanden ger vid handen att biblioteket var ett lärt bibliotek och att den som hade byggt upp det noga hade följt den intellektuella utvecklingen i Europa. Man kan säga att det mesta som även i ett historiskt perspektiv visat sig vara av betydelse fanns med. Dessutom tycks ägaren ha ägnat ett livligt intresse för tidens liberala idéströmningar. Den forskning som under vår egen tid sysslat med Korffs bibliotek har nästan enbart riktat sitt intresse på den s.k. klandestina litteratur som Korff har samlat och som består både av i smyg spridda manuskript och av tryckta böcker.²² Korff var en aktiv frimurare. Att döma av hans bibliotek var han också en fritänkare vilket satte sina spår i hans boksamling. Detta är dock endast ett drag i hans samlaraktivitet. Trots detta specialintresse dominerades hans urvalsprinciper inte av hans världsåskådning utan av hans professionella bakgrund och ställning som ‘homme politique’ och representant för de ryska intressena i Danmark.

Trots antalet naturvetenskapliga verk ligger tyngdpunkten i biblioteket på historia och statslära. Hans historiska intresse sträckte sig även till de äldsta tiderna och omfattade i synnerhet hela Östersjöområdet. Kanske på grund av tidens politiska bakgrund, alltså de speciella förhål-

²² Timo Kaitaro: *Miscellanea-Korff – Leena Pärssinen och Esko Rahikainen (red.): Tryckt i minnet. Kulturskatter i Finlands nationalbibliotek*, Helsingfors 2004, s. 171-174. Se även: Timo Kaitaro: *Klandestin filosofisk litteratur: upplysande allusioner och nätverk. Historisk tidskrift för Finland*, 88, Helsingfors 2003, s. 216-224.

landena mellan Danmark och Ryssland, verkar Korff i synnerhet ha varit intresserad av allt som gällde de politiska förhållandena i Danmark och i hertigdömena men han ägnade också ett stort intresse åt kungligheterna. Även om Korff inte tycks ha skaffat egentlig skönlitteratur ingår i samlingen även dramatexter av danska författare, visserligen inte i danska original utan som översättningar till tyska eller franska. Med några få undantag har Korff inte samlat litteratur på danska. Det dominerande språket är tyska även om latinet också är väl representerat. I mindre utsträckning förekommer också franska. Som tryckorter figurerar ofta Altona, såsom också Flensburg och Schlesvig, även om Köpenhamn i sina olika namnformer (Copenhagen, Hafnia, Haunia, Kopenhagen etc.) trots allt dominerar.

Bland författarna hittar man ett stort antal kända och viktiga danska namn. Sådana som Anchersen, Bartholin, Holberg, Pontoppidan, Ulfeld och Worm är givetvis självklarheter men det finns flera bekanta namn. Det skulle emellertid gå för långt att försöka komma med representativa exempel på intressanta verk. I stället har jag använt en hel del tid till att först försöka identifiera de enskilda titlarna med hjälp av nationalbibliotekets onlinekatalog. I de fallen detta har lyckats har jag använt den begränsade tiden till att jämföra uppgifterna med Det Kongelige Biblioteks katalog REX som i de flesta fall innehåller fullständigare bibliografiska uppgifter än vår egen onlinekatalog. Med vänligt tillmötesgående från Det Kongelige Biblioteks sida har man t.o.m. kunnat identifiera några titlar som uppenbarligen saknas i bibliotekets samlingar. Det är kanske möjligt att man med hjälp av en mera systematisk och grundligare genomgång hittar ännu flera sådana titlar.

Som exempel på böcker som inte kunnat identifieras i Det Kongelige Biblioteks samlingar kan följande titlar anges (försedda med nationalbibliotekets hyllsignaturer):

- Bangius, Thomas, *De Poetica. Disputatio extraordinaria generalis & de comoedia & tragedia specialis: Qvam previa autoritate & consensu praeceptoris ac promotoris multum reverendi, viri clarissimi Dn. Thomae Bangii Academia Hauniensi Sanctae lingvae Professoris publ. & p.t. facultatis philosophicae decani spectabilis die 17, Decembr. Anni 1643. horis locisq; consueta publice ventilanda proponit Johannes Severini Calundanus, Phil. baccal. respondent Severino Johannis Nidrosiensi. Hauniae. Literis Sartorianis. Diss. Korff 129 nr 15.*

- Cérou, Pierre de, L'amant auteur et valet = Der Liebhaber als ein Schriftsteller und Bedienter: ein Lustspiel von einer Handlung; aus dem Französischen übersetzt [von Christian Leberecht Martini]. Altona und Leipzig [s. n.], 1755. H 380. III.5.
- Fischer, Christoph, Christliche, einfeltige Auslegung des güldenen Kleinods, des Psalters Dauids, was man daraus in diesem letzten elenden betrübten leufften für Lehr, Trost und ermahnung nehmen solle. Der erste Theil, vom ersten Psalm bis auff den 26. Dressden 1585. 663 bl. H MD.754. II.12.
- Klopstock, Friedrich Gottlieb, Geistliche Lieder. Erster Theil. Kopenhagen und Leipzig, 1758. H 357. VIII.20.
- Lundius, Joh., Beschreibung der Hütter des Stiffts. Schleswig, 1696. 1374 s. 12:o. H 754. VIII.10.
- Meisner, Balthasar, Meditationes in Evangelia festivitatum annuarum. Hafniae, 1624. H 787. VI.17.
- Mengel, Christian Gottlob, Gedanken vom Landwesen, der Sparsamkeit und Fabriquen. Kopenhagen, 1758. 32 s. H 830. IV.32.

Böcker med tidigare danska ägare

När det gäller det finska nationalbiblioteket kan man egentligen bara hänvisa till en enda studie som befattar sig med danska ägare. Lauri O. Th. Tudeer, under åren 1930-1954 överbibliotekarie vid Helsingfors universitetsbibliotek, publicerade 1916 uppgifter om böcker som tidigare tillhört det Rantzauska biblioteket.²³ När hans artikel skrevs hade fyra band (sex verk) från detta bibliotek kunnat identifieras, därtill ett femte band som hade hört till en person i den Rantzauska kretsen. Av allt att döma kände man ännu inte till att Marmorpalatsets större bibliotek i praktiken var detsamma som J.A. von Korffs privatbibliotek.

Enligt Walde förekom endast några få böcker ur Rantzaus bokskatter i svenska bibliotek. Samlingarna på slottet Breitenberg omfattade över 6.000 band vilka under trettioåriga kriget hamnade i Tillys och Wallensteins truppers händer. I det skedet torde biblioteket ha splittrats så att Wallenstein förde en del av böckerna med sig till Prag, en del stannade kanske på slottet och en tredje del hamnade på ett eller

²³ Lauri O.Th. Tudeer: Några Rantzauska böcker i Helsingfors – *Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen*, 3 1916, s. 261-264. Se även: O. Walde: Henrik Rantzaus bibliotek och dess öden – *Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen*, 1, 1914, s. 181-192.

annat sätt i den närmaste omgivningen.²⁴ När det gäller de Rantzauska banden i Helsingfors är det naturligt att anta att böckerna hade anskaffats av baron von Korff och att de den vägen först hade kommit till S:t Petersburg och därifrån sedan förts vidare till Helsingfors.

Holger Rosenkrantz i Borgå gymnasiebibliotek

Gymnasiebiblioteket i Borgå som tidigare omnämnts skiljer sig från de övriga gamla gymnasierna, även när det gäller äldre dansk litteratur i Finland. Dessutom representerar biblioteket rent fysiskt en kontinuitet ända från början av 1700-talet. Det har varken drabbats av eldsvådor eller annan förstörelse. Äldre gymnasiebibliotek finns också i Kuopio och Vasa. Det senares samlingar ingår nuförtiden i universitetsbiblioteket Tritonia i Vasa. Dessutom har Åbo Akademis bibliotek byggt upp omfattande samlingar av äldre litteratur. Dessa samlingar har emellertid inte kunnat undersökas i detta sammanhang.

Borgå gymnasium är en direkt fortsättning på Gymnasiet i Viborg som grundades 1641. Enligt fredsavtalet i Nystad år 1721 måste Sverige avträda den sydöstligaste delen av Finland till Ryssland och den nya gränsen mellan länderna gick därefter ungefär enligt samma linje som den nuvarande gränsen mellan Finland och Ryssland. Gymnasiet och biskopsstället flyttades till Borgå och kung Fredrik I undertecknade urkunden för gymnasiet grundläggning på den nya orten den 30 september 1723.²⁵

Trots att gymnasiet inte ärvde någonting från Viborg byggdes i Borgå under 1700- och 1800-talen ett utmärkt vetenskapligt bibliotek, det näst största i Finland. En av bibliotekets gynnare under de sista decennierna av 1700-talet var professor Henrik Gabriel Porthan i Åbo. Genom hans förmedling erhöll gymnasiet även några danska böcker. Biblioteket har bevarats intakt och som en egen historisk enhet, skilt från det dagsaktuella skolbiblioteket. Biblioteket omfattar ca 30.000 band samt ett större antal småskrifter.

Biblioteket har i sina samlingar flera intressanta och viktiga äldre danska publikationer.²⁶ Det som gör böckerna intressanta är i vissa

²⁴ O. Walde: Studier i äldre dansk bibliotekshistoria – *Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen*, 18, 1932, s. 14-19.

²⁵ Folke Nyberg: *Borgå Gymnasii Bibliotek – möten med böcker och människor*, Borgå 2002, s. 9.

²⁶ Folke Nyberg: Adelskultur och adliga bokägare. Danska bokrariteter i Borgå gymnasiums bibliotek – *Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen*, 79, 1992, s. 46-58.

fall deras tidigare ägare. Bibliotekets äldsta danska publikation är Johannes Carions *Chronica* (Lund 1554). Av Saxos *Gesta Danorum* (eller *Danorum regum heroumque historia*) äger biblioteket en utgåva från år 1644. Inbunden inom samma pärmar finns Stephanus Johannis Stephanius verk *Nota uberiores in Historiam Danicam Saxoni Grammatici*, tryckt i Sorø 1645. Av Arild Huitfeldts historia som utkom i nio band har biblioteket fyra, tryckta 1600-1603 i Köpenhamn. Verket utgavs 1652 i två stora foliovolymmer under namnet *Danmarkis Rigis Krönicke* och även denna upplaga finns i Borgå. Bland de historiska verken kan ännu nämnas Claudius Christopher Lyschanders *Synopsis Historiarum Danicarum – En kort Summa offuer den Danske historia* från år 1622.

Förutom historia är också juridik med olika lagtexter, medicin och i synnerhet teologi representerade.

Det kanske intressantaste ägarnamnet är Holger (Oligerus) Rosenkrantz (1574-1642) som är representerad med tolv verk i sju band. Hur Rosenkrantz' böcker hamnat i Borgå är inte klart men fullt möjligt är att Magnus Gabriel de la Gardie konfiskerade Rosenholms bibliotek år 1658 i samband med Karl X Gustavs krig mot Danmark. Åtminstone säger O. Walde att han i Sverige hade lyckats hitta "ej obetydliga rester" av Rosenholms bibliotek.²⁷

Det är omöjligt att numera reda ut hur Rosenkrantz' böcker har kommit till Borgå. Det är knappast en överraskning att de flesta verken är teologiska och att en stor del är från 1500-talet. Förutom böcker som har tillhört honom ingår i bibliotekets samlingar även böcker som ägts av släkten Rosenkrantz eller släkten Brahe. Bland dessa finns bl.a. fyra matematiska verk. Som ägare förekommer namn som Georgius Rosenkrantz och Otthe Brahe.

Förutom böcker äger biblioteket även ett fåtal danska handskrifter. Två av dem är likpredikningar på 96 sidor hållna år 1735 med anledning av prinsessan Sophia Hedwigs jordfästning. De har tidigare tillhört den kände svensken Carl Gustaf Tessin. Av större intresse är emellertid Sophia Brahes släktbok vars existens i Borgå inte har uppmärksammats inom forskningen. Visserligen omfattar manuskriptet endast 200 foliosidor och är alltså betydligt mindre än det exemplar som ingår i Lunds universitetsbiblioteks samlingar. Manuskriptet i Lund består av 900 foliosidor och är en av de stora rariteterna på bibliotekets manuskriptavdelning. Enligt Nyberg är Borgåexemplaret inte särskilt betydande.

²⁷ Walde 1932, s. 27.

Handskriften är inte daterad. Inte heller vet man hur den har hittat sin väg till Borgå, men att den finns där är intressant eftersom den säkert inte hör till de allra vanligaste handskrifterna.

Den långa vägen. Några metodiska synpunkter

Det är inte enbart vägen från Danmark till Finland över S:t Petersburg som är lång. Även vägen från en gammal 1700-tals handskreven bibliotekskatalog till dagens datoriserade katalog är lång och ofta mycket krånglig. En handskreven katalog över ett privatbibliotek var ett praktiskt inventarium, ett lokaliseringsinstrument för böckerna. Knappast någon tänkte att den borde erbjuda en fullständig beskrivning av böckernas titlar som dessutom ofta var långa. Samma princip gällde också de stora bibliotekens gamla handskrivna kataloger som oftast var alfabetiskt ordnade eftersom forskarna i sin egentliga litteratursökning för det mesta utnyttjade tryckta fackbibliografier. När katalogerna sedan konverterades till digital form byggde man för det mesta på samma idé om katalogen som lokaliseringsinstrument. Det enda nya var att de digitala katalogerna också fungerade som verktyg vid den s.k. automatiserade utlåningen. Bibliotek med stora samlingar hade inga som helst resurser för att omkatalogisera sina äldre samlingar, utan kataloguppgifterna överfördes som sådana till den nya datakatalogen. Man hoppades visserligen att uppgifterna senare skulle kontrolleras och kompletteras. Möjligheterna att underlätta arbetet genom att plocka färdiga katalogposter från andra biblioteks kataloger eller från någon av de stora samkatalogerna var i början mycket begränsade. I några länder köpte man stora datamängder på magnetband och satte upp databaser ur vilka katalogposter sedan kunde kopieras. Detta var emellertid dyrt och komplicerat. I dag är läget ett annat, men i gengäld måste biblioteken kämpa med ökande sparkrav.

Så länge de nuvarande datoriserade katalogerna fortfarande baserar sig på bibliotekens direkt konverterade gamla kataloger, såsom fallet t.ex. är med Finlands nationalbiblioteks gamla utländska katalog, uppstår lätt problem vid identifieringen av titlarna. Detta har jag upplevt i samband med försöken att identifiera det Korffska bibliotekets titlar först i det finska nationalbibliotekets och sedan i Det Kongelige Biblioteks kataloger, trots att den senare är betydligt bättre än den förra. Ett exempel torde belysa problemet. I Finlands nationalbiblioteks katalog finns följande katalogpost:

Brochmand, Casp. Erasm., Caussarum quibus inductus Dux Christianus Wilhelmus Marchiobrandenburgensis a Luth. ecclesia defecit et se ecclesiae Pontif. mancipavit refutation. Hafniae, 1634.

Med dessa uppgifter kunde boken inte hittas i REX. Efter att med hjälp av bokens hyllsignatur ha fått fram själva boken kunde jag upptäcka att uppgifterna var minst sagt missvisande. Boken finns trots allt i REX och katalogposten ser ut så här:

Lychnos logu prophētiku, phainōn en auchmērō topō: oppositus veritatis pontificiae speculo, hoc est: Succincta, sed solida, caussarum, quibus inductus illustrissimus dux Christianus Wilhelmus, Marchio Brandenburgensis &c., à Lutheranâ Ecclesiâ defecit, & se Ecclesiae Pontificiae mancipavit, refutatio: regio iussu adornata. Brochmand, Jesper Rasmussen; Madsen, Morten Brochmand, Hans. 1634.

Att hitta titeln i sitt eget biblioteks katalog garanterar ännu inte någon framgång. I synnerhet 1600-tals titlar kan vara mycket långa och komplicerade. Därför har katalogisatorerna ofta förkortat uppgifterna men inte alltid gjort det med omdöme. Dessutom har man gjort skrivfel som, hur små de än är, gör det omöjligt att i en datoriserad katalog hitta den sökta titeln. Det räcker med att en enda bokstav saknas eller har skrivits fel. I samband med denna lilla studie lärde jag mig att det enda säkra sättet är att ta fram själva boken och först då kontrollera dess uppgifter mot den andra katalogen. Proceduren är emellertid tidsödande, men någon genväg finns knappast.

Problem av en annan typ uppstår när uppgifterna i de konverterade katalogerna betar sig på olika sätt. I synnerhet gäller detta namnen på författare eftersom man i vanliga bibliotekskataloger ofta saknar en likadan auktoritetskontroll som man byggt upp t.ex. i de nationalbibliografiska databaserna. Därför samlar katalogerna, d.v.s. datasystemet, i samband med sökningen t.ex. inte nödvändigtvis alla publikationer av en och samma författare under dennes namn, trots att namnet ingår i katalogposten. Inte heller hänvisar de alltid från en namnform till en annan. Problem kan lätt skapas också av latiniserade namnformer ifall man i katalogen annars använder namnen på landets eget språk. T.ex. på titelbladet i den ovannämnda Brochmand-boken står det varken Jesper Rasmussen Brochmand, Morten Madsen eller Hans Brochmand utan Caspar Erasmus Brochmand, Martinus Matthias och Johannes Erasmus

Brochmand. Därför kan det ofta vara säkrare att söka på ett lämpligt ord i publikationens titel än på författarnamnet. En europeisk auktoritetsfil (tesaurus) t.ex. inom regi av CERL kommer säkert att ännu kräva ett massivt arbete.

Även om de tidigare bibliotekariegenerationerna var mera intresserade av bok- och bibliotekshistoria än vår nuvarande, hade de att kämpa med problem som begränsade deras möjligheter att med en rimlig arbetsinsats förverkliga större forskningsprojekt. Redan uppgiften att i stora bibliotek kartlägga samlingar av böcker utgivna i ett visst land var förr allt annat än enkelt eftersom forskningen endast kunde basera sig på de traditionella fysiska katalogerna. Först de datoriserade katalogerna har öppnat nya vägar, förutsatt att katalogerna av åtminstone de viktigaste äldre samlingarna har blivit överförda till onlinekataloger. Detta är givetvis ännu inte alltid fallet. Dessutom kan en del samlingar fortfarande vara helt okatalogiserade. Trots alla sina brister erbjuder våra nuvarande arbetsredskap ändå helt andra förutsättningar för bokhistorisk forskning än de som fanns för till exempel femtio år sedan. I vissa fall öppnar stora onlinekataloger möjligheter t.o.m. till helt nya frågeställningar och i alla fall underlättar de forskarnas arbete. Utan tillgång till onlinekataloger skulle t.ex. denna uppsats ännu för några årtionden sedan ha varit helt otänkbar. Men även i den digitala verkligheten kräver forskningsprojekten tid och mänskligt omdöme.

Till slut

Tack vare den stora Aleksandroffska donationen äger biblioteket i Helsingfors rätt goda samlingar av äldre dansk litteratur. För mig själv var detta en överraskning som jag knappast hade blivit medveten om utan att ha ägnat mitt intresse åt baron von Korff och hans bibliotek. Denna lilla studie kan emellertid endast betraktas som en förstudie, ett första försök att med hjälp av de moderna hjälpmedlen kartlägga mitt gamla biblioteks äldre danska bokbestånd. Redan frågan om vad som med säkerhet har hört till J.A. von Korffs ursprungliga bibliotek skulle kräva fortsatta studier. Man kunde bl.a. jämföra anteckningarna i den handskrivna stora katalogen och i de enskilda bokbanden med varandra. Att jag under arbetets gång blev nyfiken på att se om de danska titlar, som jag hade kunnat identifiera, också finns i Det Kongelige Biblioteks samlingar är väl helt mänskligt. De små fynden, böckerna som inte tycks finnas i Köpenhamn, kan kanske betraktas som en liten extrabonus.

SUMMARY

ESKO HÄKLI: *The long journey of Danish books to Helsinki*

The first Danish books to arrive in Finland were as Swedish spoils of war in the 17th century. Nearly all of these were however destroyed in the Great Fire of Turku of 1827. Only the grammar school library of Porvoo has books of older origin. Finland's National Library (then the University Library of Helsinki) obtained the most important part of its present collection of older Danish literature in the form of imperial book donations from St. Peterburg. In 1833 was added the library of the Marble Palace, which for the most part consisted of Baron Johann Albrecht von Korff's (1697-1766) private library, which he had built up during over more than two decades when he was Russian ambassador in Denmark. A further significant donation (in 1836) was Peter van Suchtelen's collection of European dissertations, including dissertations from the Universities of Copenhagen and Kiel.

The donation of the Korffska library brought c. 22.000 volumes along with the corresponding catalogues to Helsinki. Since these books lacked ownership stamps and the library had not been kept together as a single unit, verifying which volumes originated from Korff proved to be an extensive research task. It could however be assumed that all publications printed before 1766 in Denmark and the duchies originate from his library. A quite obvious case in point is the collection *Miscellanea*, which consists of individually bound and numbered combined bindings containing 2,266 separate works, and also a collection of older dissertations, around 2-3.000 in number. Thanks to the Korffska library the Finnish National Library owns a wide range of older Danish titles, of which some seem even to be lacking in The Royal Danish Library's collection.

The advent of new online catalogues has meant that research on historical collections now has new tools available to it. The retroconversion of catalogues does however conceal a problem, which derives amongst other things from the thoroughness of the conversion. Furthermore, retroconverted catalogues often lack authority control, a fact which the researcher must always bear in mind.